

מוסיף על הראשונות

תגובה לרדיקלים

נדב שרוב

לפני שני גליונות התפרסם ב"נקודה" מאמרי, "מכתב לרדיקל", ואילו בגליון הקודם התפרסמו מספר תגובות.

המגיבים, כמובן, אינם עשויים עור אחד, ודבריהם אינם תמיד מסכימים זה עם זה. ברור שהצעותיו של איתי אליצור, לדוגמה, לא יהיו מקובלות על בועז העצני. אבל מעבר לנקודות השנויות במחלוקת, אני סבור שישנו גם מכנה משותף למגיבים השונים, איזו תפיסת עולם בסיסית שדבריהם נגזרים ממנה. בשורות הבאות אנסה להעלות על הכתב את אותו מוקד רעיוני כפי שהוא נתפס בעיני, ולהסביר מדוע אני מרגיש שהוא שגוי.

חשוב לציין כי אין תלות בין הדיון אותו אני מנסה לפתח כעת למאמרי הקודם, וכי מדובר כאן ברמה יותר עמוקה של ויכוח. בנושאים כאלו העובדה שאני ניצב בצד מסוים ואחרים חושבים אחרת היא, מטבע הדברים, יותר תוצאה של נטית הלב ושל מבנה האישיות. עם זאת, אני חושב שהדיון יצא נשכר גם מהעלאתן של כמה נקודות עומק, או בחינתן של הנחות בסיסיות, שגם במאמרי וגם אצל מתנגדי הוזכרו כהנחות מובנות מאליהן.

אם לנסות ולסכם מראש, אנסה לנתח שלשה גורמים, אותם אני רואה כמשותפים לרוב הרדיקלים ואשר לגביהם אני חלוק על תפישתם: שאלת הציפיות שלנו מהמעשה הדתי והפוליטי, התפיסה הקונספירטיבית של החברה, והעמדת הפוליטי על הקונקרטי.

תורת הרב קוק – אוטופיה ושברה

השאלה הראשונה היא החשובה ביותר. למה אנו מצפים – בכלל כאנשים דתיים ממעשה המצוות, אבל באופן יותר מובהק, כיהודים המעורבים במאבק על ארץ ישראל, מכל התהליך של שיבת ציון?

כדאי לראות את הדברים במבט היסטורי. חובבי ציון, הרצל, ראשוני הציונות, אנשי ה"מזרחי" של הרב ריינס: כולם תפסו את המפעל הציוני בראש ובראשונה כפתרון ל"צרת היהודים", למצוקה הקיומית שהיתה באותו זמן בעיקר מנת חלקם של יהודי מזרח אירופה, לפוגרומים, לאפליה וכו'. באוטופיה של הרצל, "אלטנוילנד", כמו בשאר כתבים מאותה תקופה, אין משהו שהוא יותר מתיאור של מדינת היהודים כמדינה מתוקנת, שוויונית, הגונה שבה אנשים יכולים לחיות בשלום. זו היתה המצוקה שהניעה אותם, וזו היתה ההבטחה אליה קיוו. "מקלט בטוח בארץ ישראל על פי משפט העמים" היתה הפרוגרמה של הקונגרס הציוני הראשון. לא פחות, לא יותר.

אבל הרב קוק לא היה שבע רצון מן התכנית המינימליסטית, הבעל-בתית, הזו. הוא הציב חזון אשר, לפחות כפי שהוא נתפס היום, מבטיח דבר הרבה יותר גדול. אם ננסח אותו במלים שלנו, מדובר באיזה שינוי מהפכני של ה"מצב האנושי", באיזו ישועה רוחנית כבירה שתציב אותנו במקום רוחני אחר לגמרי. כל הפעולות "בשטח" – עליה, התישבות, הקמת מדינה – נתפסות כמהלך חשוב מאד אבל לא כמטרה אלא כאמצעי לאותה מטרה נשגבה של ישועת נפש האומה ונפש הפרט. במאמר מוסגר ייאמר כי הרב קוק לא היה יחיד בניבו באותו הזמן: גם תנועות הפועלים הציוניות הבטיחו "גאולה", בסגנון ה"אור לגויים" של בן גוריון, אבל אין כאן המקום לעמוד על השווה והשונה.

מרכיב חשוב נוסף בתורת הרב קוק הוא התפיסה האורגנית של העם. במסגרת הזו הציבור אינו אוסף של גופים פרטיים, התאגדות על בסיס אמנה חברתית, אלא הינו מין "סופר אורגניזם", סוג של בעל חיים

עילאי. הגאולה תבוא דרך העמדת אותו אורגניזם על מתכונתו: כמו שילד יגדל ויממש את הפוטנציאל שלו רק אם יקבל חום ואהבה, אוכל ומחסה, כך עם ישראל יוציא את הכחות הנפלאים הגנוזים בו רק אם יישב באיתן במקומו הטבעי – בארצו – וינהל חיים טבעיים הנובעים מתוכו.

חשוב להבין כי התפיסה הזו, בלי קשר לנכונותה, פטרה את הרב קוק ואת ממשיכי דרכו מלהתמודד עם הבעיה התוכנית. נניח שעם ישראל ישוב לארצו ויחזור אל הפוליטיקה העולמית. מה אז? מה אנו מצפים מאותם כחות גנוזים שיתפרצו מתוכו? איך תראה אותה תרכובת פוליטית-רוחנית נפלאה שתכה בתדהמה את העולם? מבחינת הרב קוק, שאלות כאלו הן כמו השאלה מה יעשה הילד כשיגדל. אין להורים שום דרך לענות מראש על השאלה הזו. כל שהם יכולים הוא רק ליצור את התנאים המובחרים שיאפשרו לילד להיות "הוא עצמו"; ההנחה היא שמן הסתם מה שייצא בתנאים כאלו יהיה טוב.

כבר איזה זמן אני תוהה על השאלה אם התפיסה הזו יצאה ממקור ישראל. היא דומה באופן חשוד לתורות הרומנטיות שרווחו במאה התשע עשרה אצל הנארוניקים ברוסיה ואצל אנשי הלאומיות הגרמנית. על פניו, כל יהודי שטורח לקרוא קריאת שמע מסביר לעצמו פעמיים בכל יום מהי הבטחת התורה: "והיה אם שמוע תשמעו ... ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת". עשב, חברים. פוליטיקה אלוקית? התפרטות של כחות רוחניים עליונים בחיי היום יום? הדברים נראים רחוקים גם מדברי התורה וגם משאיפותיהם המתועדות של יהודים בכל הדורות (למעט קטעים מסוימים בספר הכוזרי שגם הם בדרך כלל הרבה יותר "מוצבים ארצה"). נכון, יש תירוץ אוניברסלי הקרוי "חכמת הקבלה" – את זה אף אחד לא ממש מבין, וממילא כל מי שרוצה לטעת זמורת זר בתוך כרם היהדות יכול לסמוך עצמו על דבריהם של המקובלים. כמה זה שווה? למה בישיבת המקובלים "בית-אל" לא שמעו על הרעיונות הללו? קשה לדעת.

אגב, לפחות לגבי הדברים שכתב יהודה עציון אין שום ספק לגבי המקור. כל מי שיטרח לקרוא כמה דפים ב"כה אמר זרטוטרא" של ניטשה יגלה כי יהודה לקח ממנו לא רק את הרעיונות אלא גם את השפה ואת אוצר הדימויים, וכל השוני הוא החלפת ה"אוברמנטש" ב"יהודי". אבל יהודה עציון באמת אינו דוגמה אפיינית לתלמידי הרב קוק, ובית גידולו הרוחני קשור יותר לזרמים האקטיביסטיים של הציונות לפני קום המדינה ולאנשים כמו יאיר, ישראל אלדד וכדומה.

קונספירציה חברתית – האמנם?

מאורעות התקופה האחרונה, המכות שהוכה הציבור הדתי-לאומי מידי המדינה, הביאו לשתי תפיסות נוגדות. אצל המכונים "ממלכתיים" התגבשה מידה מסוימת של פוזטיביזם מוסרי, כלומר של זיהוי הטוב עם הקיים. מכיוון שנתגשמו במידה מסוימת אותם תנאים בסיסיים לגידול האורגני של האומה, כך הם סבורים, הרי שמה שנובע ממנה כעת הוא אותו גילוי אלוקי מופלא המובטח לנו. ואם מחר ישתנה סדר היום הלאומי? נו, אז זה יהפוך להיות הגילוי של הרצון האלוקי וכן הלאה. שיהיו בריאים.

העמדה שמנגד היא תפיסה שחזרה על עצמה כמה פעמים בצורות שונות במאמריהם של הרדיקלים. היא קשורה באמונה שעדיין לא נתמלאו התנאים עליהם דיבר הרב קוק. למה? מה מפריע לכוחות האומה הגנוזים לפרוץ החוצה? למה המקדח נתקע סנטימטר מעל מאגר הנפט? מפני שלמרות שעל פניו עם ישראל חי חיי חרות בארצו, לא זה המצב האמיתי. וכאן אנו מגיעים לתורת הקונספירציה החברתית.

לא קשה להבחין בתפיסה הזו, שעוברת כחוט השני בין הכותבים. בעזר העצמי כותב כי "המשחק הפוליטי הפך להיות מכור בידי אליטה דקיקה שנרקבה ושהושחתה בממדים מבהילים". יצחק קליין מציע "להוריד את האליטה החילונית המודרנית מהשלטון". יהודה עציון מדבר על "זר, גוזל כסא דוד" וגם עמיאל אונגר חושב כי "הדמוקרטיה הישראלית היום מתחשבת בצד אחד של המתרס בלבד".

המסר העולה הוא כי ברגע האחרון השתלטה על עם ישראל כת קטנה, כת שאינה מייצגת את רצון העם, והכת הזו היא זו שמונעת את כל הטוב והיקר מלהתגשם. התפיסה הזו גם גורמת לכעס גדול כלפי אותה שכבה דקה ושתלטנית, וגם מייצרת הבטחה. אם רק נצליח לתפוס מקום בשלטון/בתקשורת/בבית המשפט אז ...

אז מה?

אני נוטל לדוגמה הצעות שמציע מוטי קרפל: ב"דמוקרטיה היהודית" שהוא מציג יהיה חופש לישובים קהילתיים בבחירת חברים יהודיים, מנגנון הביטוח הלאומי לא יעודד נישואין חד מיניים, המדינה תשאף לצמצם את מספר ההפלות, יחול איסור למכור בשר חזיר ...

זהו?

על התיקונים המינוריים האלו, שרובם בעלי ערך הצהרתי יותר מתוכני, יצא כל הקצף? אני חושב שאי אפשר להבין את החשיבות שקרפל מיחס להצעותיו אלא בהקשר של התפיסה הכוללת: המקדח שלנו תקוע בסנטימטר האחרון, ואם רק נצליח לפרוץ אותו אזי נזכה לפריצת כל הטוב והיקר שגנוז בעצמותו של כלל ישראל.

חזרה לקונקרטי

אחים יקרים. אני לא מתיימר להיות "מבין" דגול בחברה הישראלית, אני בסך הכל בנאדם שמגיע לעבודה בבוקר, עושה מה שעושה, נכנס לאוטו ונוסע הביתה. אולי יש לכם חושים חדים ואתם קולטים משהו שאני לא רואה, אבל תרשו לי לחלוק עמכם את נקודת המבט שלי: לי אין ספק שעם ישראל הוא מפלגות קדימה והעבודה, ארץ נהדרת, מאזדה 6 וידיעות אחרונות. אין כזה דבר "התקשורת", רבותי. התקשורת זה מי שקונה אותה. אם אדון מוזס היה חושב שכתבות צבע מחמיאות על גידול העגבניות באיתמר יעזרו לו למכור יותר עתונים ולהשיג יותר פרסומות, זה מה שהיה שם. אם ערוץ 2 היה מקבל אחוזי צפית שיא בזמן שידור השיעור של הרב דב ליאור – זה מה שהייתם רואים בתשע בערב בטלוויזיה. איני מאמין בשום קונספירציה שמעוותת את רצון העם: עם ישראל ואהוד אולמרט מתאימים זה לזה כמו גוש רפש לחיפושיית זבל, הוא העונש שלהם והם העונש שלו. לכן, בתפיסת המציאות שלי אין מקום להצעותיו של מוטי קרפל: אם בסופו של יום מדובר על דמוקרטיה, אזי הדינמיקה של ההליכה עם רצון הבוחר תביא אותנו בדיוק לאותה נקודה שבה אנו היום. הוא הדין והוא הטעם לגבי הצעותיו של יצחק קליין ליצור מצב בו "רוח החוקים והמדיניות" תגזר ממעמדה המועדף של "מורשת ישראל". אני לא חושב שאפשר להגיע למטרה הזו תוך שמירה על העקרון הפשוט של הכרעה ברוב קולות, מפני שזה אינו רצונו של רוב הציבור.

זהו, בעצם. אולי אני לא דוגם את החברה הישראלית נכון. אולי ברחובות פתח תקווה, רמלה וגדרה מסתובבים אלפי אנשים שרק מחכים למסר הנפלא שלנו שבושש להגיע אליהם בגלל הרשעים ברדיו ובטלוויזיה. כל מה שאני יכול לומר הוא אינני מאמין בסיפור הזה, ונדמה לי – שוב אולי אני טועה – שהרבה אנשים חושבים כמוני.

מסקנתי מתפיסת המציאות הזו היא אחת: צריך לחדול מלהעמיד את הפוליטיקה שלנו על ההבטחה, על אותה תקווה להתפרצות כחות גנוזים עלומים שאיש אינו יודע מה טיבם המדויק. מן הסתם ישנן תקופות, או ישנם דורות, בהם חזון כזה יכול להיות למועיל; במצבנו העגום זו לא סוג התעלה לה אנו זקוקים. כל פוליטיקאי ממחננו צריך לומר לעצמו בבוקר מול הראי ג' פעמים: "אנחנו סקטור, אנחנו סקטור, אנחנו סקטור". חדלו לכם מן האשליה שכלל ישראל עומד ומצפה לבשורה שלנו, מן הכמיהה הפתטית לראות שנים וחצי ראשים ללא כיפות במקומותינו. ממש עצוב לראות כיצד אדם מפוכח כמו עמיאל אונגר מסוגל להתלהב מנוכחותם של קומץ חילוניים שהאזינו לדברי התורה הארכניים בכנס היסוד של מפלגת הדמה "אחי", זו התנועה שאפילו שמה הוא נסיון נואש ועילג לנכס את שירי הרובאים בגולני ולמשכם לבית המדרש. הרצל והרב ריינס ראו לנגד עיניהם את "צרת היהודים", והפוליטיקה שלהם עמדה בראש ובראשונה על הקונקרטי: איך פותרים את הצרה הזו, איך מגינים על היהודים מפני הפורע או למצער כיצד נותנים בידם את האפשרות לקחת ממנו נקם. לאחר מאתיים מתנחלים שנטבחו בידי מחבלים שממשלות השמאל הביאו, ציידו בנשק ונתנו להם טריטוריה, נדמה שגם לנו מגיעה מנהיגות כזו.

אדר א' תשס"ח, פברואר 2008